

KSIĘŻNICZKI NIE WALCZĄ, A RYCERZE NIE PŁACZĄ. STEREOTYPY W PRZESTRZENI EDUKACYJNEJ I ICH WPŁYW NA DOROSŁE ŻYCIE

Oliwia Pajonk

Streszczenie

Równość płci to jeden z dziewiętnastu Celów Zrównoważonego Rozwoju 2030. Celem artykułu jest przybliżenie zagadnienia stereotypizacji płci w edukacji oraz podkreślenie jej wpływu na dorosłe życie. Artykuł porusza kwestię powszechności stereotypów płci i ich zakorzenienia w naszej kulturze, języku, sztuce, edukacji. Zostaje wytłumaczony mechanizm działania stereotypu oraz sposób jego działania na indywidualną jednostkę. Ukazana jest rola jaką odgrywa edukacja w całym tym procesie i podkreślone jest jej znaczenie. Następnie poruszone jest zagadnienie teorii ról społecznych oraz wpływ stereotypów na dorosłość i wybory życiowe. Kolejno przedstawione są możliwości przeciwdziałania stereotypizacji płci.

Słowa kluczowe: stereotypy płciowe, edukacja, role płciowe, równość płci

PRINCESSES DON'T FIGHT AND KNIGHTS DON'T CRY. STEREOTYPES IN THE EDUCATIONAL SPACE AND THEIR IMPACT ON ADULT LIFE

Summary

Gender equality is one of the 19 Sustainable Development Goals for 2030. The purpose of the article is to explain the issue of gender stereotyping in education and to emphasize its impact on adult life. The article discusses the prevalence of gender stereotypes and their roots in our culture, language, art, and education. The mechanism of stereotype functioning and its impact on an individual are explained. The role of education in this entire process is highlighted and its importance emphasized. The next issue discussed is the theory of social roles and the influence of stereotypes on adulthood and life choices. The possibilities of counteracting gender stereotyping are presented in turn.

Key words: gender stereotypes, education, gender roles, gender equality

Autor:

Oliwia Pajonk

Politechnika Śląska

Wydział Organizacji i Zarządzania

Cytowanie: Pajonk O. (2025). Księżniczki nie walczą, a rycerze nie płaczą. Stereotypy w przestrzeni edukacyjnej i ich wpływ na dorosłe życie. *Etyka Biznesu i Zrównoważony Rozwój. Interdyscyplinarne studia teoretyczno-empiryczne*, 1, 80-90.

1. Wstęp

Równość płci to jeden z dziewiętnastu Celów Zrównoważonego Rozwoju 2030. Dążenie dzisiejszego świata do osiągnięcia tego celu staje się coraz bardziej pożądane, płeć biologiczna nie powinna mieć wpływu na sposób traktowania danej osoby, osiągnięcia życiowe i plany. Jednakże czy jest to możliwe? Stereotypy płci towarzyszą nam od najmłodszych lat i pojawiają się nawet przed narodzinami dziecka. Później towarzyszą nam przez całą edukację: od przedszkola do wszelkich jej późniejszych etapów. Role, które zostają nam często narzucane, a później nieświadomie przyjmowane mają wpływ na całe nasze życie i często nie pozwalają nam wybrać innej ścieżki. Stereotypy płci otaczają nas z każdej strony i mamy z nimi styczność od bardzo dawna. Praca przedstawia przepełnienie edukacji „tradycyjnymi” rolami płciowymi oraz ukazuje ich skutki w późniejszym czasie.

Na początek warto się zastanowić czym dokładnie jest stereotyp płci. Jak podaje European Institute for Gender Equality, stereotyp dotyczący płci to przyjmowane z góry idee, jakoby kobiety i mężczyźni posiadali odgórnie przypisane cechy i role określone i ograniczone przez ich płeć.¹ Tworzenie się stereotypów związanych z płcią może prowadzić do ograniczenia naturalnych predyspozycji oraz talentów zarówno u dziewcząt i chłopców, jak i u dorosłych kobiet i mężczyzn. Wpływa to nie tylko na ich rozwój osobisty, ale także na dostęp do edukacji, kariery zawodowej i ogólne możliwości życiowe. Twierdzenia dotyczące kobiet jak i mężczyzn często wynikają z utrwalonych przekonań, norm społecznych, uprzedzeń i wartości kulturowych, które nie tylko odzwierciedlają nierówne podejście do płci, ale również je podtrzymują.

Głównym problemem stereotypów jest ich powszechność. Otaczają nas z każdej strony. W publikacji „Wzorzec kobiecości w baśniach ludowych XIX-XX wieku (na przykładzie adaptacji

1 https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1223?language_content_entity=pl [dostęp 28.04.2025 r.]

wątku T 530 Szklana Góra).² Ewa Serafin świetnie ukazuje role jakie są przydzielane młodym kobietom w baśniach: biernej, pięknej i delikatnej, której jedynym czynnym zadaniem jest bycie nagrodą dla herosa. Zaś rolą męską jest bycie odważnym, niezłomnym i walecznym bez możliwości na chwilę słabości. Jak przez chwilę się zastanowimy nad motywami w baśniach to zauważymy pewien schemat: bezbronną kobietę, która czeka na ratunek oraz mężczyznę, który niezaprzeczalnie dąży do wygranej za wszelką cenę i bez możliwości przyznania się do „słabości”. Królewna Śnieżka – delikatna i bezbronna uratowana przez księcia, Roszpunka, które biernie oczekuje na ratunek przez mężczyznę oraz naiwny Czerwony Kapturek, który finalnie jest wybawiony przez Myśliwego. Z pozoru niewinne bajki i opowiadania czytane dzieciom już zakorzeniają pewien obraz w głowach młodych osób. Dziewczynki zaczynają chcieć być ratowane przez księcia, zaś chłopcy jak we wzorcach pragną toczyć wojny i podboje. Kolejnym dowodem powszechności jest występowanie wielu zwrotów w naszym języku, choć krzywdzących to niestety już zakorzenionych. „Facet powinien być twardy”, „chłopaki nie płaczą”, „kobiety nie są dobre w naukach ścisłych”, „beczysz jak baba” – to jedne z licznych zwrotów z jakimi przychodzi nam się mierzyć. Poruszając ten temat nie można pominąć kwestii zabawek dostarczanych dzieciom ze względu na płeć – lalki są dla dziewczynek, a samochody dla chłopców. „To w jaki sposób dzieci postrzegają swoją płeć wzmacniane jest poprzez wybór zabawek używanych przez nie do swoich zabaw. Wybór ten często może być nakierowany przez osoby dorosłe. Wpływ na wybór zabawek przez dzieci mają także media, poprzez które dzieci również uczą się pewnych kanonów postrzegania płci.³ Zabawki przeznaczone dla konkretnej płci przeważnie posiadają szczególny dominujący kolor lub można je podzielić na kategorie: obowiązki domowe/moda i zabawki akcji.

Kolejnym równie istotnym aspektem jest edukacja, która towarzyszy nam w najistotniejszym rozwojowo czasie naszego życia. Jak słusznie zauważyła w swojej publikacji Ślusarczyk Magdalena⁴ istnieje „ukryty program nauczania”, który sprytnie przemycia uczniom określone role dla danej płci. Znaczenie mają zarówno teksty jak i ilustracje, to przecież w podręcznikach czytamy, że mama sprzątała dom, a tata naprawił samochód. Właśnie takie „ukryte treści” przekazują nam obrazki w książkach szkolnych: dziewczynka ubiera ładne sukienki, chłopczyk dostał samochód w prezencie, kobieta jest przykładem sekretarki w zawodzie,

- 2 Serafin, Ewa. „Wzorzec kobiecości w baśniach ludowych XIX-XX wieku (na przykładzie adaptacji wątku T 530 Szklana Góra).” *Przemiany dyskursu emancypacyjnego kobiet, Seria I, Perspektywa środkowoeuropejska, redakcja naukowa Anna Janicka, Corinne Fournier Kiss, Mariya Bracka*. Temida 2, Przy współpracy i wsparciu finansowym Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku, 2019. 501-517.
- 3 Auster, C. J., & Mansbach, C. S. (2012). The gender marketing of toys: An analysis of color and type of toy on the Disney store website. *Sex Roles: A Journal of Research*, 67(7-8), 375–388.
- 4 Ślusarczyk, Magdalena. „Trening socjalizacyjny: wybrane zagadnienia kształtowania ról płciowych w procesie edukacji.” (2011).

a mężczyzna księgowym na ilustracji. W polskich badaniach analizy podręczników⁵ niejednokrotnie stwierdzono, że szkolne podręczniki potwierdzają stereotypowy sposób myślenia na temat danej płci. Jeśli od najmłodszych lat, choć w na pozór nieszkodliwy sposób są nam przedstawiane określone role to czy w dorosłym życiu jesteśmy w stanie o nich zapomnieć?

2. Teoria stereotypów

Gdy stereotypy zostaną przyswojone – czy to z mediów, członków rodziny, bezpośredniego doświadczenia, czy skądinąd – czasami zaczynają żyć własnym życiem i stają się „samoutrwalającymi się stereotypami”.⁶ Stereotypy płciowe utrwalają się poprzez codzienne doświadczenia dzieci w domu, przedszkolu, szkole i mediach. Już od najmłodszych lat dziewczynki i chłopcy spotykają się z odmiennymi oczekiwaniami – dotyczącymi zachowania, wyglądu czy wyboru zabawek – co wpływa na ich poczucie tożsamości i rozwój. Edukacja, treści kulturowe oraz język dorosłych często nieświadomie wzmacniają schematy płciowe, utrudniając dzieciom swobodne kształtowanie własnych zainteresowań i ról społecznych. Stereotypy te stają się normą społeczną, powielaną i wzmacnianą przez otoczenie. Badania Levy’ego również potwierdzają⁷, że osoby postrzegane stereotypowo zaczynają się tak zachowywać. Taki stereotyp zaczyna się sam napędzać co może okazać się niebezpieczne. Mężczyźni powyżej 60tego roku życia, którzy słyszeli w swoim kontekście takie określenia jak „niekompetentny, choroba Alzheimera” wykazywali oznaki niepamięci.

3. Rola edukacji

Istotnym w zrozumieniu stereotypizacji płci w edukacji jest zagadnienie tożsamości płciowej oraz odróżnienie płci biologicznej od płci kulturowej. U podstaw umiejętności kształtowania tożsamości płci jest zrozumienie dwóch zjawisk – Sex (płeć biologiczna) i Gender (płeć kulturowa). Różnice między płcią biologiczną a kulturową to złożony obszar, który wykracza poza jedynie cechy fizyczne czy biologiczne jednostki. Płeć biologiczna odnosi się do cech anatomicznych, hormonalnych i genetycznych, które określają przynależność do płci męskiej

5 M. Falski, Elementarz, Warszawa 1983; E. i F. Przytubscy, Litery: Nauka czytania, Warszawa 1988; I. Stońska, W szkole i na wakacjach. Wypisy dla klasy I, Warszawa 1983; M. Bober-Petzkowska, Język polski: Asy z pierwszej klasy, Warszawa 1994.

6 Skrypnik, Berna J., and Mark Snyder. "On the self-perpetuating nature of stereotypes about women and men." *Journal of Experimental Social Psychology* 18.3 (1982): 277-291.

7 Levy, Becca R., and Erica Leifheit-Limson. "The stereotype-matching effect: greater influence on functioning when age stereotypes correspond to outcomes." *Psychology and aging* 24.1 (2009): 230.

lub żeńskiej.⁸ Natomiast płęć kulturowa to społecznie narzucone normy, role i oczekiwania dotyczące zachowań i ról płciowych.⁹

Już w pierwszym etapie naszej edukacji program nauczania może zachęcać do przyjmowania pewnych wzorców określonych dla danej płci. Kształtowanie się stereotypów płciowych i wykluczanie danej płci poprzez sposób prezentacji treści programu i przekazywane wartości oraz zachowania nauczycieli. Program zawiera tak zwane jawne treści, które są jasno opisane i widzialne na pierwszy rzut oka oraz treści ukryte, które są przemycane w tekstach lub ilustracjach. Treści te obowiązują zarówno w przedszkolu jak i dalszych etapach nauki. Jeśli nauczyciel nie jest dość uważny to będzie przedstawiał podane treści podążając z duchem stereotypizacji, nieliczni wyłapują ten fakt i zaczynają działać z nim. Ale czy tak powinno być? Czy to właśnie rolą nauczyciela jest wyłapywanie takich nieprawidłowości? I dlaczego takie stereotypy nie są zmieniane w podręcznikach?

Pierwszym przykładem popularnego podręcznika jest **„Wesoła szkoła” (WSiP, 2000–2001)**: chłopcy w tych podręcznikach są przedstawiani jako bardziej aktywni i różnorodni w działaniach, podczas gdy dziewczynki częściej występują w rolach wspierających.¹⁰ Zaś kolejnym może być **seria „Tropiciele” (WSiP)**: obecność tradycyjnych ról płciowych, gdzie kobiety są ukazywane w kontekście domowym, a mężczyźni w zawodowym.

Takie treści są przemycane dzieciom od najmłodszych lat i jest wprost niemożliwe by nie miały żadnego wpływu na ich życie. A zatem czy można temu przeciwdziałać i jak to zrobić, gdy z każdej strony otacza nas krzywdzący pogląd dotyczący ról/zachowań płci?

Stereotypizacja płci w edukacji to nie tylko podręczniki. Przecież nawet zabawki posiadają często podział na „dziewczęce” i „chłopięce”. Co pojawia się w naszych myślach słysząc te określenia? Dziewczęce książki to te o królewnach, zabawki często w przeważającym różowym kolorze, zaś chłopięce bajki przynoszą na myśl przygody, podboje, a zabawki zwykle przybierają formę akcji i władzy. Sam język nauczycieli łatwo podlega temu zjawisku. Czy to nie dziewczynka powinna być grzeczna, ułożona i skromna – oczekuje się do niej uległości i cichości, a chłopiec nie powinien się „mazać”, bawić lalkami i musi być dzielny? Chłopcom odmawia się prawa do okazywania emocji, a przecież dotyczą każdego z nas. Nawet nie zdajemy sobie sprawy jak często słyszy się podane określenia. Dopiero jak się chwilę nad nimi zastanowimy to zauważamy, że jest ich zdecydowanie więcej: chłopcy są lepsi z matematyki i techniki, dziewczynki radzą sobie lepiej z językiem i sztuką, dziewczynki

8 J. Butler: *Uwikłani w płęć*. Przeł. Karolina Krasuska. Wstęp Olga Tokarczuk. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2008, s. 22.

9 *Encyklopedia gender. Płęć w kulturze*. Red. Monika Rudaś-Grodzka i in. Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2014, s. 103.

10 Pastucha, M. „Stereotypy płciowe w procesie nauczania–ich konsekwencje w życiu zawodowym.” 2014,

nie są stworzone do majsterkowania czy eksperymentów, chłopcy nie potrafią pisać opowiadań ani wyrażać uczuć, dziewczynki bawią się lalkami i w dom, chłopcy samochodami i klockami.

Niestety sami nauczyciele wpadają w błędne koło stereotypów płci. To przecież oni często wyznaczają pierwsze obowiązki dzieci: chłopcy mają być liderami (są bardziej przebojowi), dziewczynki wspierającymi pomocniczkami (są ciche i dokładne). Dziewczynki są bardziej pracowite. Chłopcom często są odpuszczane pewne czynności – „to chłopak, nie będzie tak dokładnie kolorował jak dziewczynki”. Od chłopców wymaga się siły i ambicji (wielka ścieżka kariery, stanowiska kierownicze), od dziewczynek – troski i skromności zawody wspierające). Nauczyciele częściej pytają chłopców o rozwiązania techniczne, dziewczynki o zdania pełne i estetyczne. Zabawy ruchowe i sport to domena chłopców, dziewczynki przecież są słabsze. Te i wiele innych stereotypów jest niestety powielane na każdym etapie nauki. Wiele z nich niestety nieświadomie, co nie oznacza, że mniej krzywdząco. Warto rozróżnić świadome i nieświadome działania utrwalające role płciowe. Świadome działania utrwalające role płciowe, to zachowania i decyzje podejmowane z przekonania, że „tak powinno być” – często wynikają z tradycyjnych poglądów.

Przykładem mogą być: podział obowiązków w klasie według płci (dziewczynki ścierają tablicę, chłopcy przynoszą krzesła), dobór ról w przedstawieniach i zabawach tematycznych (dziewczynka jako księżniczka/opiekunka, chłopiec jako rycerz/bohater), ocenianie dzieci z uprzedzeniem („Od dziewczynki oczekuję większego porządku”, „Chłopcy są naturalnie gorsi z ortografii”), tłumienie zachowań niezgodnych ze stereotypem (krytykowanie chłopca za płacz lub dziewczynki za zbytnią pewność siebie).

Zaś nieświadome działania utrwalające role płciowe to subtelne, często automatyczne zachowania i komunikaty, które wzmacniają stereotypy bez intencji osoby dorosłej. Przykładem mogą być: różny sposób mówienia do chłopców i dziewczynek (dziewczynki: „śliczna”, „kochana”, chłopcy: „dzielny”, „silny”), częstsze chwalenie dziewczynek za estetykę, chłopców za pomysłowość (np. w ocenach rysunków, wypowiedzi ustnych), nieświadome wzmacnianie dominacji chłopców w grupie (pozwalanie im przerywać, zabierać zabawki, decydować o zabawie), przykłady z życia codziennego w podręcznikach i ćwiczeniach (mężczyzna jako strażak, kobieta jako pielęgniarka – nawet jeśli nie ma złej intencji), reakcje na emocje dzieci (uspokajanie dziewczynek „Nie płacz, wszystko dobrze”, ignorowanie emocji chłopców „Zajmij się czymś innym”).

4. Teoria ról społecznych

Poruszając temat stereotypizacji płci nie sposób nie wspomnieć o Teorii ról społecznych. „Teoria ról społecznych zakłada, że obserwowalne różnice w zachowaniach kobiet i mężczyzn wynikają nie z uwarunkowań biologicznych, lecz z przypisywanych im społecznie ról. To właśnie długotrwałe uczestnictwo kobiet i mężczyzn w odmiennych rolach – np. opiekuńczych versus zadaniowych – prowadzi do powstawania i utrwalania stereotypów płciowych.”¹¹ Koncepcja ta wyjaśnia jak społeczne oczekiwania wobec płci kształtują nasze zachowania, cechy i funkcje w społeczeństwie. Główne jej założenia to: przypisywanie różnych ról kobietom i mężczyznom, które wynikają z tradycyjnego podziału pracy (np. kobieta opiekuje się domem, mężczyzna zarabia), z czasem te role stają się normami – społeczność oczekuje, że kobiety będą opiekuńcze, emocjonalne, uległe, a mężczyźni silni, odważni i zdecydowani. Następnie ludzie internalizują te oczekiwania – dzieci zaczynają się uczyć o tym: co jest „odpowiednie” do ich płci i próbują spełniać te oczekiwania, by być akceptowanymi. To nie natura decyduje o tym, jacy jesteśmy, ale to, co społeczeństwo od nas oczekuje. Zatem stereotypy są konsekwencją ról społecznych, rodzą się z nich. Jak to zweryfikować w praktyce? Jeśli kobiety częściej pracują jako nauczycielki czy pielęgniarki, to społeczeństwo uznaje, że „kobiety są opiekuńcze” – choć ta cecha wynika z roli, jaką pełnią, a nie z biologii. Gdy mężczyźni dominują w zawodach inżynierskich, uznaje się, że „mężczyźni są logiczni” – ale to także efekt przypisanej im roli, nie genów.

5. Wpływ stereotypów na dalsze życie

Na podstawie badań Barbary Szmigielskiej i Marty Tomaszek¹² uzyskujemy wnioski, że „obraz typowej kobiety, a także obraz typowego mężczyzny u badanych dzieci w wieku przedszkolnym można uznać za tradycyjny. Na treść stereotypów obu płci składają się głównie czynności codzienne, związane z rolą płciową, w dalszej kolejności są to w wypadku kobiet charakterystyczne przedmioty, zawody, cechy wyglądu oraz cechy psychiczne, zaś w wypadku mężczyzn cechy wyglądu, zawody, przedmioty oraz cechy psychiczne.” Co podkreśla, iż już w przedszkolu dzieci posiadają pewien koncept stereotypowych ról płciowych. Ze względu na możliwość wyboru roli zarówno męskiej jak i żeńskiej można zauważyć, iż stereotypizacja jest mniejsza niż kiedyś, ale nadal występuje.

11 Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (Vol. 2, pp. 458–476). Sage Publications.

12 Szmigielska-Siuta, Barbara and TOMASZEK, Marta, 2009. Stereotypy płci w okresie średniego dzieciństwa. *Psychologia Rozwojowa*. Online. 2009. Vol. 14, no. 4, p. 21–31. Available from: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/58766>.

W dalszych etapach edukacji zauważamy, iż kobiety rzadziej wybierają kierunki techniczne i ścisłe niż mężczyźni, zaś jeśli chodzi o kierunki humanistyczne i społeczne jest odwrotnie. Odmienne oczekiwania wobec dzieci „pchają” je w zupełnie inne kierunki i nie pozwalają na całkowicie wolny wybór. „Odmienne osiągnięcia edukacyjne i życiowe kobiet i mężczyzn, mimo zbliżonego, wejściowego poziomu ich zdolności intelektualnych można satysfakcjonująco wyjaśnić w ramach dwóch mechanizmów, tj.: samospełniającego się proroctwa i zagrożenia stereotypem płci.”¹³ Fałszywe oczekiwania rodziców lub nauczycieli wobec dzieci – np. dziewczynka będzie opiekuńcza i zostanie nauczycielką, a chłopiec logiczny i pójdzie na politechnikę – mogą być nieświadomie przekazywane poprzez słowa, gesty czy mimikę. Dziecko, akceptując te przekonania, zaczyna je traktować jako część swojej tożsamości, co z czasem prowadzi do ich samospełnienia.

Kolejnym ważnym aspektem jest rozwój emocjonalny. Stereotypy płci zawierają aspekty powinnościowe bycia kobietą i mężczyzną oraz w sposób jawny lub ukryty są obecne w życiu społecznym. Emocjonalność stanowi kluczowy komponent podtrzymujący ten stereotyp. Stereotyp osobowości kobiecej obejmuje: emocjonalność, zdolność do poświęceń, delikatność, czułość, troskę o uczucia innych, umiejętność rozumienia innych, ciepło w relacjach z innymi, pomaganie. Z kolei komponent stereotypowych męskich cech osobowości konstytuują: niezależność, aktywność, kompetencja, łatwość podejmowania decyzji, niezawodność, wiara w siebie, nie uleganie naciskowi, poczucie przywództwa.¹⁴ Emocje zaś nie posiadają płci, każdy je odczuwa i choć na inny sposób – każdy ich doświadcza. Niezwykle krzywdzącym jest zachęcanie mężczyzn do okazywania emocji związanych z siłą, władczością, a tłumienie innych „niepasujących” do ich płci. Tak samo w przypadku kobiet tłumione są zachowania odważne, władcze i nazywane „nieodpowiednimi”, zaś te pochwalane muszą być skromne i delikatne.

Szereg stereotypów płciowych nadal tak żywo funkcjonujących w naszych otoczeniach ma ogromny wpływ na to co dzieje się wśród nas. Zastanówmy się przez chwilę... Kiedy kobieta była prezydentem w naszym kraju? Czy znam kobietę, która dostała pochwałę za dobre zarządzanie, a nie krytykę za rządzenie się? Czy znam Pana Nauczyciela przedszkolnego? Czy znam mężczyznę co korzysta z pomocy psychologicznej i nie jest narażony na komentarze typu: „nie bądź baba”, „chłopaki nie płaczą”. Przypadki stereotypizacji płci otaczają nas z każdej strony i tylko od nas zależy czy nadal będą.

13 Trusz, Sławomir. „Kulturowa transmisja stereotypu płci. Co sprawia, że mężczyźni studiują na kierunkach ścisłych lub technicznych, a kobiety na kierunkach humanistycznych lub społecznych?” *Labor et Educatio* 3 (2015): 265-302.

14 Jasielska, Aleksandra. „Analiza wpływu stereotypu płci w obszarze emocji na edukację emocjonalną.” *Forum Oświatowe*. Vol. 21. No. 1 (40). Uniwersytet Dolnośląski DSW. Wydawnictwo Naukowe DSW, 2009.

6. Możliwości przeciwdziałania stereotypom

Stereotypy płciowe, które często są nieuświadomione wymagają wielowątkowego przeciwdziałania. Mają one wpływ na różne aspekty życia, między innymi: rozwój emocjonalny, społeczny i edukacyjny. Zapobieganie obejmuje zarówno działania systemowe jak i codzienne praktyki edukacyjne. Jednym z ważnych aspektów jest edukacja równościowa i włączająca, które skupiają się na podmiotowym traktowaniu uczniów, niezależnym od płci. Równościowe traktowanie zakłada odmienne podejście od tradycyjnego modelu, tworzy przestrzeń dla dzieci, w której każda jednostka może rozwijać własne zainteresowania i kompetencje bez ograniczeń z wynikających stereotypów.

Kolejnym istotnym krokiem jest zmiana narracji w materiałach edukacyjnych i korzystanie z takich, które te zmiany już uwzględniają. Podręczniki, bajki, ilustracje czy pomoce dydaktyczne powinny być wybierane ze względu na różnorodność wzorców kobiet i mężczyzn. Zamiast utrwalania „tradycyjnych” schematów pojawia się szereg możliwości przełamania ich np. ukazania dziewczynek jako liderki, a chłopców jako dobrych opiekunów. W praktyce edukacyjnej warto wdrażać rozwiązania takie jak neutralne płciowo podejście do zabaw, języka i doboru książek. Zabawy nie powinny być dzielone na „dziewczęce” i „chłopięce”, a język nauczycieli i nauczycielek powinien unikać stereotypizujących określeń. Wybór literatury dziecięcej powinien uwzględniać historie, które przełamują konwencjonalne role płciowe i pokazują różnorodność ról społecznych.

Aby tego wszystkiego dokonać należy uświadamiać rodziców i nauczycieli w tym zakresie. Kształcenie uwrażliwiające na zagadnienia z równością płci, stereotypami oraz rolą edukacji we wspieraniu dzieci w rozwoju tożsamości wolnej od presji społecznych jest kluczowe do osiągnięcia równości i stworzenia równych możliwości dzieciom. Tylko świadomy nauczyciel może tworzyć środowisko sprzyjające równości i tylko świadomy rodzic może zapewnić dogodne i swobodne środowisko dla rozwoju dziecka. Rola rodziców w tym zakresie jest ważna. To właśnie tam, w środowisku rodzinnym zaczynają się kształtować normy płciowe. Dlatego budowanie partnerstwa między szkołą a rodzicami, opierającego się na wspólnych wartościach równości i różnorodności, ma szansę znacząco wpłynąć na zmianę społecznych wzorców.

Wszystkie te działania na wielu płaszczyznach i wielu środowiskach mogą przyczynić się do ograniczenia wpływu stereotypów płciowych u dzieci i młodzieży a co się z tym wiąże do bardziej sprawiedliwego i otwartego społeczeństwa.

7. Podsumowanie

Przybliżenie zagadnienia stereotypów płciowych pozwala ukazać, iż jest obecne na wszystkich etapach edukacyjnych i późniejszych etapach życia. Stereotypy nie tylko są powszechne, ale zakorzenione głęboko w naszej kulturze, mediach, języku, tekstach literatury i codziennym życiu. Już dzieci w wieku przedszkolnym przejawiają tradycyjne wyobrażenia o rolach kobiet i mężczyzn, a z czasem te przekonania utrwala się i wpływają na ich wybory edukacyjne, zawodowe oraz sposób postrzegania siebie i innych.

Stereotypy o tyle stały się niebezpieczne, iż często są nieświadome lub ukryte. Należy pamiętać, że to nie natura, lecz społeczne oczekiwania kreują różnice między kobietami i mężczyznami, i że to my jesteśmy za nie odpowiedzialni.

Stereotypy płciowe mają bardzo silny wpływ na dorosłe życie, niemalże same kształtują pewną drogę dla określonej płci. Tylko środowisko świadome ich istnienia jest w stanie przełamać tę „tradycyjną ścieżkę”.

Stereotypy płciowe choć głęboko zakorzenione w naszej kulturze i bardzo uciążliwe do usunięcia nie pozostają niezmiennie. Właśnie dlatego edukacja – jako jeden z pierwszych obszarów kształtowania ról płciowych – pozostaje niezwykle ważnym obszarem wymagającym zmian i świadomości zachodzących mechanizmów stereotypizacji płci. Edukacja powinna być świadomym miejscem przeciwdziałania i zapobiegania im. To nie tylko nauczyciele i rodzice, ale cały system: od podręczników, przez grono nauczycieli i odkrywanie siebie niezależnie od płci przez dzieci. Świadomość istnienia tych stereotypów to pierwszy krok do ich przezwyciężenia – tylko wtedy można mówić o prawdziwej równości i wolności wyboru w dorosłym życiu.

„Musimy postrzegać ludzi jako jednostki, jeśli chcemy wiedzieć, kim naprawdę są, a nie jedynie przyklejać im etykietkę „kobieta” czy „mężczyzna”, i elastycznie podchodzić do ról odgrywanych przez kobiety i mężczyzn: by każdy mógł robić to, co najlepiej potrafi.”¹⁵

Bibliografia

- Auster, C. J., & Mansbach, C. S. (2012). The gender marketing of toys: An analysis of color and type of toy on the Disney store website. *Sex Roles: A Journal of Research*, 67(7-8), 375–388.
- Butler J.: *Uwikłani w płęć*. Przeł. Karolina Krasuska. Wstęp Olga Tokarczuk. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2008, s. 22.

¹⁵ Peter Singer, *Etyka praktyczna*, tłum. A. Chmielewski, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 2003.

- Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (Vol. 2, pp. 458–476). Sage Publications.
- Falski M., *Elementarz*, Warszawa 1983; E. i F. Przytubscy, *Litery: Nauka czytania*, Warszawa 1988; I. Stońska, *W szkole i na wakacjach. Wypisy dla klasy I*, Warszawa 1983; M. Bober-Petżowska, *Język polski: Asy z pierwszej klasy*, Warszawa 1994.
- https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1223?language_content_entity=pl [dostęp 28.04.2025 r.]
- Jasielska, Aleksandra. „Analiza wpływu stereotypu płci w obszarze emocji na edukację emocjonalną” *Forum Oświatowe*. Vol. 21. No. 1 (40). Uniwersytet Dolnośląski DSW. Wydawnictwo Naukowe DSW, 2009.
- Levy, Becca R., and Erica Leifheit-Limson. “The stereotype-matching effect: greater influence on functioning when age stereotypes correspond to outcomes” *Psychology and aging* 24.1 (2009): 230.
- Pastucha, M. „Stereotypy płciowe w procesie nauczania–ich konsekwencje w życiu zawodowym” 2014.
- Peter Singer, *Etyka praktyczna*, tłum. A. Chmielewski, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 2003.
- Rudaś-Grodzka M. i in. *Encyklopedia gender. Płeć w kulturze*. Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2014, s. 103.
- Serafin, Ewa. „Wzorzec kobiecości w baśniach ludowych XIX-XX wieku (na przykładzie adaptacji wątku T 530 Szklana Góra)” *Przemiany dyskursu emancypacyjnego kobiet*, Seria I, Perspektywa środkowoeuropejska, redakcja naukowa Anna Janicka, Corinne Fournier Kiss, Mariya Bracka. Temida 2, Przy współpracy i wsparciu finansowym Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku, 2019. 501-517.
- Skrypnik, Berna J., and Mark Snyder. “On the self-perpetuating nature of stereotypes about women and men” *Journal of Experimental Social Psychology* 18.3 (1982): 277-291.
- Szmiglewska-Siuta, Barbara and TOMASZEK, Marta, 2009. Stereotypy płci w okresie średniego dzieciństwa. *Psychologia Rozwojowa*. Online. 2009. Vol. 14, no. 4, p. 21–31.
- Ślusarczyk, Magdalena. «Trening socjalizacyjny: wybrane zagadnienia kształtowania ról płciowych w procesie edukacji» (2011).
- Trusz, Sławomir. „Kulturowa transmisja stereotypu płci. Co sprawia, że mężczyźni studiują na kierunkach ścisłych lub technicznych, a kobiety na kierunkach humanistycznych lub społecznych” *Labor et Educatio* 3 (2015): 265-302.